

Cetl, Jiří

**[Die Bedeutung der Wissenschaftsgeschichte für die
Wissenschaftstheorie: Symposium der Leibniz-Gesellschaft, Hannover,
29.-30. Nov. 1974]**

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. B, Řada filozofická.
1979-1980, vol. 28-29, iss. B26-27, pp. 102-104

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/106239>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

1. Farkas mnohokrát zdůrazňuje, že Lévi-Strauss je objektivním idealistou, i když připouští určité pozitivistické a redukcionistické momenty v jeho teorii. Domnívám se, že základní otázkou je, zda Lévy-Straussovy názory tvoří ucelený filozofický systém — na rozdíl od Sartrovy filozofie, u níž si tuto otázku klást nemusíme. V Lévi-Straussově případě je na ni třeba — ve shodě s tvrzením samotného Lévi-Strausse — odpovědět záporně. Za této situace dáme přednost konstatování, že z filozofického hlediska nese jeho učení rysy eklekticismu, přičemž některé jeho výroky lze skutečně interpretovat v duchu objektivního idealismu; jiné výroky se mu zcela jasně vymykají.

2. Farkas operuje s tvrzením, že struktury „vytvořené lidským duchem“ jsou v Lévi-Straussově pojetí vůči člověku (a světu) transcendentní. Toto své tvrzení nikde nedokázal, i když opět nelze nepřiznat, že na několika místech Lévi-Straussových prací se setkáme s tendencí k hypostazování struktury. Tato tendence však není jednotná a je otázkou, zda je převládající. Antropomorfizace „lidského ducha“ je pak výlučně Farkasovým dílem a s Lévi-Straussovou teorií nemá nic společného.

3. Jednostranné je i zdůvodňování Lévi-Straussových antirevolučních postojů, i když o antirevolučnosti jeho názorů není pochyb. Ve zdůvodnění však vystupuje do popředí povrchnost Farkasovy interpretace strukturalismu: na rozdíl od rozboru Sartrova díla si všímá pouze ideologických a politických důsledků Lévi-Straussových názorů, ale nenachází jejich zdroje v osobní zkušenosti jejich nositele, etnologa, setkávajícího se s zbytky „přírodních“ národů umírajících v důsledku kontaktu s vyspělou buržoazní společností.

K výčtu konkrétních nedostatků lze připojit ještě nedostatek obecný, jímž je autorova záliba ve složitém vyjadřování i těch skutečností, které lze vyslovit poměrně jednoduše. V jeho stylu lze nalézt vliv způsobu vyjadřování obvyklého v antropologické filozofii, jemuž se zřejmě v zápalu polemiky přizpůsobil. Ani v něm by se mu však nemělo stát, aby jednomu a témuž autorovi (Sartrovi) na jednom místě obecně připisoval dobré úmysly a o pár desítek stránek dál mu stejně obecně vytýkal, že „střílí po marxismu jedovatými šípy“. Stejně tak — a to je závažnější — by jeho argumentace a výklad marxistických tezí neměly kromě nesporně správných myšlenek obsahovat názory, které při bližším rozboru nesou pečeť mechanicismu a metafyziky (např. s. 157 a 230).

Přes tyto nedostatky a opomenutí je Farkasova práce záslužná nejen pro svůj informativní obsah, ale i díky polemickému přístupu ke sledovaným jevům. Prospělo by jí možná zúžení na oblast, v níž se její kvality projevují nejzřetelněji, tj. na rozbor Sartrova pokusu o marxizaci existencialismu, avšak je nutné uznat její pozitivní přínos i tehdy, budeme-li ji chápat jako první krok ke srovnávání různých variant „marxizace“ současného buržoazního myšlení a jejich důsledků.

Ivana Holzbachová

Die Bedeutung der Wissenschaftsgeschichte für die Wissenschaftstheorie. Symposium der Leibniz-Ges., Hannover, 29.—30. XI. 1974. *Studia Leibnitiana*, Sonderh. 6. Wiesbaden, Fr. Steiner 1977. 170 s.

Tento protokol symposia obsahuje jedenáct referátů či příspěvků a stručné záznamy diskuse, která navazovala na vystoupení řečníků.

Andreas *Kamlah* (Osnabrück) ve svém referátu kritizuje Lakatosovo učení o falzifikaci výzkumných programů. Přitom jak Lakatos (v jednom smyslu), tak autor (v jiném smyslu) využívají Reichenbachových „principů přiřazení“, s jejichž pomocí prý dochází k tvoření fyzikálních pojmů. (Podle nich se má dít „přiřazování termínů k předmětům“.) V závěrečné poznámce (15) autor dokazuje, že bez historie vědy nelze budovat teorii vědy.

V referátě, věnovaném hlavně některým Kuhnovým pojmům (změna paradigmatu, normální věda), označuje Walter *Hoering* (München) Kuhnovy i Lakatosovy koncepce slovem *výzva*, adresovaná teoretikům i historikům vědy, aby shromažďovali další materiál a stále tyto koncepce přezkušovali a vylepšovali. Za jejich přirozené ze-všeobecnění považuje autor svou hypotézu „kontinuitního rozdělování stavových pevností“ (Standfestigkeiten). Mylně se domnívá, že s její pomocí může úspěšně formalizovat (formálně logickými prostředky popsat) vývoj vědy. V příloze (24—27) také

těmito prostředky postihuje všechno možné (hlavně různé stránky jazyka vědy), nikoliv však skutečný dialektický proces vývoje vědy.

H. M. Baumgartner (Giessen) ve svém diskusním příspěvku v podstatě dovozuje, že diskuse o dějinách vědy končí v historismu, a proto se v ní opakují některé problémy z diskuse o historismu, která probíhala v době mezi prvou a druhou světovou válkou. Doporučuje rozpracovávat teorii historického a přírodovědeckého vědění (historických věd a přírodovědy) cestou využití Kantovy Kritiky čistého rozumu.

Jürgen Mittelstrass v referátě o historismu v novější teorii vědy dokazuje, že veškerý historismus v této teorii je svým způsobem přírodně historickým, protože líčí vývoj teorii v dějinách vědy v duchu zásady „boje o život“; jde tedy podle autora o jakýsi vědeckoteoretický darwinismus. Navrhuje, aby se „dějiny působení“ (Wirkungsgeschichte; rozuměj „působení teorii“) nahradily „dějinami důvodů“ (Gründengeschichte; rozuměj „dějinami, které zdůvodňují, proč vývoj vědy probíhal tak, jak probíhal“). Autor vytýká soudobé teorii vědy její výhradní popisnost, že se vzdává jistých normotvorných funkcí pod záminkou, že teoretik vědy nemá co předepisovat specialistům. Podle autora by se měly z výsledků zkoumání o tom, jak probíhal vývoj vědy, vyvozovat závěry obecně metodologické povahy (jak by tento vývoj probíhat měl), což bez jisté normotvorné aktivity nejde. Referát je jinak poměrně dost „mnohomluvný“.

Diskusní příspěvek Herberta Schnüdelbacha (Frankfurt a. M.) se rovněž soustřeďuje na historismus. Jeho autor rozlišuje tři fáze ve vývoji historismu (historische Aufklärung): 1. historizaci vědy a systematizaci historických informací, 2. fázi, v níž dochází k poznání zvláštností historického vědomí (v ní se považuje za naléhavý úkol řešit problém přístupnosti historického materiálu), 3. „historický rozum“ (Dilthey). V souvislosti s prvou fází autor zjednodušeně interpretuje marxistické pojetí historismu. (Činí tak jen v jednom odstavci na s. 64 dole a 65 nahoře.) Zjevně z neznalosti mu vytýká odtrhávání „dialektiky přírody“ od „historického materialismu“. Přesně je tomu tak, že je vytýká Engelsovi a dialektickému materialismu jako takovému, i když uznává, že dialektický materialismus si zaslouží své jméno, pokud dialektickou jednotu obou oblastí respektuje.

Rüdiger Bubner (Frankfurt a. M.) se ve svém referátě soustředil na pojmy „fakt vědy“ a „změna paradigmat“. Zkoumá jen v historické perspektivě, zvláště prvý z nich. Rozebírá různé typy rozporů, které vznikají, když dochází ke krizi paradigmatu. Autor dokazuje, že změna paradigmat je racionálně objasnitelná jen v rámci dialektické logiky (rozuměj: jakési zdokonalené idealistické Hegelovy dialektické logiky). V závěru jen nesměle naznačuje (verbis expressis to vůbec neuvádí), že racionalita v krizových stádiích vývoje vědy je vždy racionalitou dialektickou.

V referátě Lutze Geldsetzera (Düsseldorf) se setkáváme s pokusem aktualizovat starý pojem historie, totiž historie jako učení o faktech minulosti. Autor v jeho duchu delimituje úkoly mezi dějiny vědy a teorií vědy: první zkoumají fakty z vývoje vědy, druhá je teoretickým až filozofickoteoretickým osmyslením těchto faktů. Ostatní jeho úvahy jsou z hlediska tohoto základního tématu méně podstatné. Na jednom místě (104) autor vyslovuje pochybnost o existenci „marxistické teorie vědy“ (ničím ji nezduodňuje) a připouští, že by mohla v tom případě, kdyby existovala, zastávat krajně historizující pozici (vycházet jen z existence historie vědy a popírat její teorii), což však podle našeho názoru není možné ani v marxismu.

Referát Petera Weingarta (Biefeld) je nadepsán „Die Bestimmungsgründe von Autonomie und Steuerbarkeit der Wissenschaft“ a má podtitul „Versuch einer soziologischen Taxonomisierung und Plädoyer für eine Forschungsstrategie“. Používá několika zajímavých pojmů, např. „orientační komplexy“, které rozeznává trojho druhu: 1. výzkumné programy, 2. instrumentální komplexy, včetně metodologických, 3. pojmy, modely, teorie. Rozlišuje pět „podmínek vytváření variant“, tj. „podmínek vědecké dynamiky“: 1. dané orientačními komplexy, 2. psychologické, 3. týkající se organizace vědy, 4. sociálně ekonomické, 5. sociálně kulturní. „Selekční determinanty a faktory“ určují a ovlivňují podle autora výběr témat či předmětů zkoumání. Autor dochází k závěru, že zkoumání otázky určujících důvodů pro autonomii a heteronomii (řiditelnost) vědy je spojeno s nepřekonatelnými těžkostmi; nepomáhá proti nim ani Toulminova evolučně teoretická systematizace. Snaží se demonstrovat složitost problému, což se mu daří. Nedostatkem celé studie je skutečnost, že autor nebere v úvahu, že heteronomie vědy (její řiditelnost až plánování) za socialismu je

něco zcela jiného, než je obdobná charakteristika vědy a činnost v kapitalistické společnosti. To do značné míry znehodnocuje jeho velmi zajímavé úvahy.

Ve svých glosách k dějinám vědy se historik vědy Rudolf Vierhaus (Göttingen) zaměřuje na jejich vztah k dějinám obecným. Zdůrazňuje nutnost brát v dějinách vědy v úvahu všechno možné a kritizuje dnešní situaci, v níž dosavadní dějiny jednotlivých vědních disciplín jsou většinou jen dějinami vědců a jejich výkonů. I když si je jako historik vědy vědom toho, že koncepce vývoje vědy typu koncepcí Kuhnových do jisté míry vývoj vědy zjednodušují, jsou pro něho velmi podnětné. Autor upozorňuje, že dějiny vědy vždy byly, jsou a zůstanou především dějinami přírodovědy, kdežto dějiny různých duchovéd a věd společenských budou vždy na prvním místě záležitostí příslušných oborů (nikoliv historie).

V referátě „Wissenschaftsgeschichte oder historische Wissenschaftsforschung?“ Clemens Burrichter (Erlangen) tvrdí, že v současné době je méně naléhavá potřeba psát dějiny vědy, a daleko potřebnější je historické zkoumání vědy. Rozdíl mezi prvním a druhým spatřuje v tom, že to druhé analyzuje transformace vztahu mezi vědou a společností, kdežto to první nikoliv, resp. jen nedostatečně. Autor toto své rozlišování dost přesvědčivě nezdůvodnil, i když je v každém případě jeho důraz na společenské souvislosti vědy velmi sympatický, stejně jako skutečnost, že něco ví o pracích některých soudobých marxistů (Mikulinskij, Kröber). Razí dokonce tezi, že postupně dochází k „zspolečnění vědy“. (Distancuje se však od marxistického obsahu tohoto pojmu; chce tím naznačit, že společnost se ve vztahu k vědě stále výrazněji a naléhavěji projevuje, autor píše „artikuluje“.)

Jediným zahraničním účastníkem symposia byl Miodrag Cekić (Beograd). Ve svém diskusním příspěvku se věnuje vědě a jejím dějinám. Dokazuje, že existují vzájemné souvislosti mezi současnou vědou (včetně soudobé historie vědy) a vlastními dějinami vědy, což je nesporné. Autor také podepřel Vierhausovu tezi, aniž se na Vierhause odvolal, že totiž dějiny vědy budou vždy především dějinami přírodovědy (viz výše). V diskusí autor uvedl, že v Jugoslávii se obírá problémy teorie vědy hlavně časopis Dialektika, do něhož píší v hojně míře přírodovědci a většina jeho článků je psána z pozic ortodoxně marxistických.

* * *

Studium všech materiálů symposia je pro marxisticko-leninské filozofy ze socialistických zemí neobyčejně zajímavé. Je možno z nich vyčíst, jaká je reakce západoněmeckých filozofů a historiků vědy na současnou anglosaskou teorii a historii vědy; v podstatě jde o její kritickou recepci v NSR. Do jisté míry tyto materiály také ukazují, jak neuvěřitelně málo se v Západním Německu vědělo o výsledcích marxistického zkoumání ve zmíněných oborech v době před Mezinárodním — už XVI. — filozofickým kongresem, který se konal v Düsseldorfu v roce 1978.

Jiří Cetl

Stefan Amsterdamski: Between Experience and Metaphysics (Philosophical Problems of the Evolution of Science). Boston Studies in the Philosophy of Science, Vol. XXXV; Dordrecht-Boston, D. Reidel, 1975. 198 s.

Jde o anglické vydání autorovy knihy *Między doświadczeniem a metafizyką* (Książka i Wiedza, Warszawa 1973). Autor svou knihu pro recenzované vydání přepracoval; přeložil ji P. Michałowski. Protože zde nechceme sledovat vývoj autorových názorů, nebudeme dále srovnávat obě vydání. Zaměříme se výhradně na vydání anglické.

* * *

V prvé kapitole autor charakterizuje „odchytky“ ve vývoji vědy od radikálně empiristických představ. Za radikální empirismus považuje: a) hodnocení minulých produktů vědy na základě těch kritérií, která přijímá současná věda a která se považují za nadhistorická; b) názor, že věda vždycky směřovala k pravdě, pojímané tak, jak ji chápou soudobí empiristé; c) pojetí vývoje vědy jako kumulativního procesu,